

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXX наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 47

С Т А Т Т І

Одеса – 2024

УДК: 001:005.745

I – 90

Збірник містить **статті** окремих учасників **XXX** наукової конференції здобувачів вищої освіти **«Історичний досвід і сучасність»**.

Редакційна колегія збірника:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Букач В. М., кандидат історичних наук, приват-професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Наумкіна С. М., доктор політичних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сокаль М. А., кандидат філологічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сухотеріна Л. І., доктор історичних наук, професор
(НУ «Одеська політехніка»).

Відповідальний редактор – Букач В. М.

Рецензенти:

Колбіна Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Мельник Ю. П., кандидат політичних наук, доцент
(Одеський державний аграрний університет).

(С) Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського (м. Одеса), 2024.

(С) Букач В. М., упорядник, 2024.

ПОСТАТЬ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Шеремета В., Букач В. М.

Богдан Михайлович Хмельницький – видатний державний і політичний діяч, гетьман України. Народився близько 1595 року в селі Суботів на Черкащині. Отримав гарну освіту, володів кількома мовами. Служив у війську Речі Посполитої, брав участь у війнах проти турків і татар. У 1648 році очолив визвольну війну українського народу проти польського панування. Блискучий полководець і тактик, здобув низку важливих перемог над польським військом. Заснував Гетьманщину як українську козацьку державу, провів важливі реформи в управлінні, судочинстві, освіті. Помер у 1657 році в місті Чигирин.

Дмитро Миколайович Бантиш-Каменський, один із найзначніших українських істориків першої половини ХІХ століття, вважав, що діяльність Богдана Хмельницького була неоднозначною: відзначав як його заслуги, так і не ігнорував помилки. Дослідник одним із перших в українській історіографії дав наукову оцінку Хмельниччини та ролі в ній видатного гетьмана.

У своїй праці «Історія Малої Росії...» (1822 р.) Д. Бантиш-Каменський високо оцінив діяльність Богдана Хмельницького, вважаючи його одним із найвидатніших діячів української історії, який відіграв вирішальну роль у створенні Української козацької держави [1]. Історик відзначав, що Б. Хмельницький був талановитим полководцем, який здобув низку перемог над польськими військами, досвідченим дипломатом, який зміг укласти союз з Московським царством, що призвело до початку Російсько-польської війни. [1. с. 48 - 55], видатним політиком, який прагнув до створення незалежної української держави і який зміг об'єднати український народ і підняти його на боротьбу за свободу. [1. с. 29 - 37]

Однак Д. Бантиш-Каменський також критикував Б. Хмельницького за деякі його рішення. Зокрема, він вважав, що укладання Переяславської угоди

з Московським царством в подальшому призвело до втрати Україною незалежності.

Постаті гетьмана присвятив монографію «Богдан Хмельницький» (1857 р.) видатний український історик, етнограф, письменник, громадський діяч, основоположник народницького напрямку в українській історіографії Микола Іванович Костомаров [4]. Дослідник високо оцінив талант полководця та державотворця Богдана Хмельницького, відзначив його дипломатичні здібності у налагодженні союзницьких стосунків з Кримським ханством. Історик позитивно оцінив реформаторську діяльність Б. Хмельницького з модернізації устрою козацької Гетьманщини, підкреслив його консолідаційну роль для українського козацтва та селянства середини XVII століття. [4. с. 254-256]

М. Костомаров приділив увагу психологічному аналізу особистості гетьмана, його характеру та переконанням. Історик дав оцінку Зборівському договору 1649 р. та Березневим статтям 1654 р. як дипломатичним крокам Б. Хмельницького, розкрив протиріччя в стосунках гетьмана з російським царем та кримським ханом; проаналізував господарські реформи Б. Хмельницького, зокрема зміни у земельних відносинах; відзначив поширення козацьких вольностей на Слобожанщину та Правобережну Україну за Б. Хмельницького; охарактеризував останні роки правління гетьмана та конфлікт його наступників за гетьманську булаву.

В цілому Микола Костомаров вважав Богдана Хмельницького національним героєм українського народу, організатором визвольної війни та Козацької держави. Він позитивно оцінював реформаторську та модернізаційну діяльність гетьмана, вбачав в його політиці втілення ідеалів українського народу того часу щодо незалежності, свобод і демократії.

Високу оцінку Богдану Хмельницькому, як визначної історичної постаті, дав у своїй праці «Про батька козацького Богдана Хмельницького» (1919 р.) український історик, громадський і політичний діяч, голова Центральної

Ради Української Народної Республіки Михайло Сергійович Грушевський.
[3]

Історик підкреслив, що Б. Хмельницький став символом боротьби за волю та гідність українців, назвав гетьмана «батьком козацького народу», що підняв Україну, заклавши підвалини для подальшої боротьби українців проти поневолювачів. Відзначив талант гетьмана як військового організатора та полководця; зазначив, що саме завдяки Б. Хмельницькому український народ усвідомив себе нацією, здатною мати свою державу.

М. Грушевський високо оцінив заслуги Б. Хмельницького в розбудові козацької держави – створенні автономної Гетьманщини з її системами адміністративною та судового устрою, освітою; наголосив, що епоха Хмельниччини починала тривалу боротьбу українців проти національного і соціального гноблення. Історик відмічав, що Б. Хмельницький був занепокоєним тим, що буде з Україною після нього [4, с. 70 - 78].

Науковець відзначав талант Б. Хмельницького як політика, дипломата і військового стратега. Аналізуючи зовнішньополітичну діяльність гетьмана, зокрема викладання договорів з Москвою та Варшавою, науковець критично оцінив союз з Російським царем, вважаючи це вимушеним кроком, що в подальшому призвело до втрати незалежності [4, с. 55 - 69].

Дипломатичну діяльність Богдана Хмельницького, його відносини з Московською державою вивчав український радянський вчений, доктор історичних наук, професор Володимир Олексійович Голобуцький, який був відомим спеціалістом з історії козацтва. В десятій главі монографії «Запорозьке козацтво» (1957 р.) він розповідає про роль, яку відіграло козацтво у визвольній війні 1648 – 1654 років [7, с. 250 - 297]. Аналізуючи той період, науковець приділив увагу військовим перемогам козаків, державотворенню на Східній Україні, особливостям формування військово-адміністративного апарату, який відігравав важливу роль у національно-визвольній війні, дипломатичним відносинам Б. Хмельницького з сусідніми державами, його боротьбу за незалежність країни, навів свідectво про

карбування гетьманом грошей [7, с. 283 - 288]. Історик характеризував Богдана Хмельницького як далекоглядного політика.

Доктор історичних наук Тарас Васильович Чухліб в книзі «Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах. 1648 – 1714» (2003 р.), розглядаючи особливості міжнародних стосунків України в другій половині 17 – на початку 18 ст., аналізував державницьку та дипломатичну діяльність Богдана Хмельницького. Науковець писав, що опираючись на довголітні традиції міжнародної діяльності українського козацтва, Богдан Хмельницький зумів, не відмовляючись від сюзеренітету польського короля, забезпечити входження козацької держави до міжнародної спільноти на умовах прийняття номінального васалітету від турецького султана, московського царя й, очевидно, шведського короля. Тим самим у міжнародних відносинах було узаконене право гетьмана Війська Запорозького на володіння Україною, яка досі сприймалася світовими володарями як провінція Речі Посполитої [6, с. 52]. Посилюючи міжнародний статус козацької держави, Богдан Хмельницький остаточно закріпив владу в державі за гетьманом.

Роль Богдана Хмельницького у вітчизняній історії досліджував доктор історичних наук, професор Віктор Анатолійович Брехуненко, який спеціалізується на історії України доби Гетьманщини та Козаччини. Науковець досліджує міжнародні відносини та зовнішню політику гетьманів, зокрема Богдана Хмельницького та аналізує роль гетьманів в українському державотворенні.

У своїй праці «Богдан Хмельницький» (2007 р.) В. А. Брехуненко визнає Б. Хмельницького видатним полководцем, який здобув чимало перемоги над польським військом, проявивши талант стратега і тактики. [2] Науковець відзначає державотворчу діяльність гетьмана, створення ним адміністративних і судових органів козацької держави; розглядає його як талановитого дипломата, який уміло лавірував у складних міжнародних відносинах того часу [2. с. 17-21].

В. Брехуненко наголошує, що діяльність Б. Хмельницького мала величезний вплив на подальший розвиток українського народу. Відзначає організаторський талант гетьмана, здатність мобілізувати маси на боротьбу проти гноблення. Зауважує, що Б. Хмельницький ефективно поєднував козацькі та селянські повстанські сили; підкреслює його важливе ставлення до козацьких традицій та звичаєвого права. Науковець розглядає хитру дипломатію Б. Хмельницького у питаннях ставлення до Кримського ханства та Османської імперії. Дослідник констатує жорстоке ставлення гетьмана до мирного польського населення, до грецького населення південноукраїнських міст. В той же час історик відзначає релігійну толерантність гетьмана щодо представників різних християнських конфесій: православних, католиків, протестантів. В. Брехуненко, критикуючи союз з Московським царством, який згодом обернувся внутрішньою автономією України [2. с. 67], в цілому оцінює Б. Хмельницького як одного з найвизначніших державних діячів, який заклав підвалини української державності [2. с. 43 - 53], в тому числі й спадковість в країні [2. с. 47].

Доктор історичних наук, академік НАНУ Валерій Андрійович Смолій та доктор історичних наук, професор Валерій Степанович Степанков в книзі «Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет» (1995 р.) на документальній основі простежили основні віхи життєвого шляху Богдана Хмельницького, показали обставини, які зумовили формування його світоглядних настанов, вплинули на політичний вибір. Б. Хмельницький розглядав як гетьман, політичний діяч, полководець, дипломат. Його постать змальована на широкому історичному тлі, де жили та мислили десятки історичних осіб, доля яких переплелася з долею гетьмана [5].

Науковці дійшли висновків, що: «Богдан Хмельницький – це історична особа, котра не піддається однозначній оцінці. Безперечно, він був однією з найвидатніших постатей в українській історії: відбиваючи загальнонародні інтереси, зробив справжній прорив у формуванні внутрішньої політики, згуртував у єдиний національно-визвольний табір найрізноманітніші

суспільні сили, організував і повів їх на повалення влади польських загарбників в Україні, стояв біля джерел створення Української держави. Разом із тим нині, з висоти ХХ ст., можна бачити вже...непослідовність і навіть половинчастість дій гетьмана, часом нелогічність його вчинків, відсутність окремих ціннісних орієнтирів тощо. Але все це треба узгоджувати з контекстом тогочасної епохи – неоднозначної й суперечливої, де перепліталися старі й нові порядки, де все ще панував середньовічний світогляд і тільки зароджувалися суспільні явища, притаманні найрозвинутішим країнам Європи ХVІІ ст. В оточенні ворожих сил гетьманові доводилося маневрувати, йти на компроміси, часто відмовлятися від своїх планів і задумів. Але генеральної лінії свого життя, глибокий сенс якої полягав у визволенні рідної землі від ненависного іноземного гноблення і створенні незалежної соборної Української держави, Богдан Хмельницький дотримувався до останнього свого подиху» [5, с. 599 - 600].

Отже, можна констатувати:

1. Ставлення українських істориків до постаті Богдана Хмельницького є неоднозначним і змінювалося з часом.
2. Дореволюційні історики, в цілому, позитивно оцінювали діяльність гетьмана як очільника національно-визвольної війни та будівничого української козацької держави.
3. Радянські історики ідеалізували Б. Хмельницького як народного героя, що боровся проти соціального та національного гноблення.
4. Українські діаспорні історики критикували гетьмана за союз з Московською державою, який призвів до втрати незалежності.
5. Сучасні українські дослідники намагаються об'єктивно проаналізувати діяльність Б. Хмельницького, відзначаючи позитивні і негативні сторони. Його оцінюють як талановитого політика і військовика, але не ідеалізують.

1. Бантиш-Каменський Д. М. Історія Малої Росії... Част. 1. 1822. // http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&

C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&
S21STR=00002586%5F01

2. Брехуненко В. Богдан Хмельницький. Київ: ПП Наталія Брехуненко, 2007. 69 с. // http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002403
3. Голобуцький В. А. Запорозьке козацтво. Київ: Держполітвидав, 1957. 461 с. // http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001110
4. Грушевський М. Про батька козацького Богдана Хмельницького. Jersey City, New Jersey: Свобода, 1919. 75 с. // http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000884
5. Костомаров М. І. Богдан Хмельницький: Історична монографія / Пер. з рос. Т. С.Завгородньої. Дніпропетровськ: Січ, 2004. 843 с. // https://shron3.chtyvo.org.ua/Kostomarov/Bohdan_Khmelnyskyi.pdf
6. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. 2-е вид., доп., перероб. Київ: Либідь, 1995. 624 с. // <https://archive.org/details/xmelnycky1995/page/n7/mode/2up>
7. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах. 1648 – 1714. Київ: ІУ НАНУ, 2003. С. 32 - 200. https://web.archive.org/web/20191117033649/http://shron1.chtyvo.org.ua/Chukhlib_Taras/Hetmany_i_monarkhy_Ukrainska_derzhava_v_mizhnarodnykh_vidnosynakh_1648_-_1714_rr.pdf

АРМАН ДЮ ПЛЕССІ ДЕ РІШЕЛЬЄ: ДИПЛОМАТ, ПОЛІТИК, ОРГАНІЗАТОР

Окул І. І.

Арман дю Плессі де Рішельє був однією з найвизначніших постатей початку XVII століття, французьким кардиналом, який увійшов спочатку до уряду Марії Медічі, а потім — її сина, Людовіка XIII. Політика та рішення видатного кардинала викликають дискусії, які досі не вщухають: наприклад,

ЗМІСТ

1. Кравець О., Букач В. М. Володимир Великий у вітчизняній історіографії.....	3
2. Шеремета В., Букач В. М. Постать Б. Хмельницького в українській історіографії.....	9
3. Окул І. І. Арман дю Плессі де Рішельє: дипломат, політик, організатор.....	15
4. Гавриленко Н. Зовнішня політика Великої Британії в період «холодної війни».....	24
5. Недялкова В., Лясков О. О. До проблеми розвитку культури мовлення учнів початкових класів.....	30
6. Рабаджи К. С. Реалізація диференційованого підходу у гуртковій роботі: основні поняття та методи.....	39
7. Федорова І. В. Інноваційні підходи щодо розвитку творчості особистості у процесі фахової підготовки здобувачів освіти.....	50
8. Синельник О. Феномен політичної філософії Аристотеля.....	56
9. Шевчук А. Японське татування як вид мистецтва.....	62
10. Діаз Г. Бітломанія та музична революція: вплив гурту «The Beatles» на формування сучасної музичної парадигми.....	70
11. Гуцул О., Кривдіна І. Б. Загальні засади працевлаштування українських біженців у країнах ЄС.....	77
12. Красильникова А. Культ звинувачення жертви в освітньому середовищі України.....	85
13. Наші автори.....	91

Примітка:

1. Статті Діаз Г., Шевчук А. підготовлені під наглядом керівництвом приват-професора Букача В. М.
2. Стаття Гавриленко Г. підготовлена під науковим керівництвом доцента Мойсєвої Т. М.
3. Стаття Красильникової А. підготовлена під науковим керівництвом доцента Чістякової І. М.
4. Стаття Синельник О. підготовлена під науковим керівництвом доцента Самуйліка М. М.

Історичний досвід і сучасність: Матеріали XXX наукової конференції здобувачів вищої освіти. Статті / Відп. ред. В. М. Букач.
Вип. 47. Одеса: ПНПУ, 2024. 92 с.

Підписано до друку	. 05. 2024
Умовн.- друк. арк.	4,3
Тираж	100 прим.